

**ПЕРЕДУМОВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ З
ВРАХУВАННЯМ ЕКОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ**

Купріянич І.П кандидат економічних наук

E-mail: kupriyanchik@ukr.net

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Колісник Г.М кандидат економічних наук

E-mail: kolisnyk_g@nubip.edu.ua

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Розглянуто проблему нераціонального використання економічного, земельного потенціалу територій, неефективного використання природних ресурсів. Обґрунтовано необхідність комплексного розвитку територій, цілісного взаємозв'язку регіональної економіки та екології, раціонального природокористування особливо в сучасних умовах.

Означено, що політика раціонального використання природних ресурсів залежить від рівня соціально-економічного розвитку країни й зміна показників еколого-економічної системи повинна забезпечувати збереження природного середовища для сучасного і майбутнього покоління.

Доведено, що для ефективного функціонування еколого-економічної системи необхідно враховувати вплив трьох основних складових: суспільства, життєдіяльності, навколишнього природного середовища.

Наголошено, що проблема підвищення ефективності еколого-економічної системи пов'язано з аналізом впливу економіки на навколишнє природне середовище та з проблемами вибору оптимальної стратегії і тактики в управлінні економікою регіону. З цією метою складена блок-схема, яка відображає необхідні заходи з раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища на регіональному рівні та їх зміст. Визначено напрями регіональної еколого-економічної політики, як основи для

сталого розвитку держави, підвищення екологічної безпеки та якості життя населення.

***Ключові слова:** економічний розвиток, екологічні фактори, еколого-економічні системи, соціально-економічний розвиток.*

Актуальність проблеми. Сьогодні економіка України прискорює темпи зростання, але водночас мають місце проблеми пов'язані з трансформаційними процесами, що є актуальними для усіх регіонів, які водночас являються основною базою формування єдиного економічного механізму країни. Тривалий період була відсутня виважена регіональна політика, яка б ґрунтувалася на ефективному використанні економічного і відтворювального потенціалів, як наслідок, в цілому маємо нераціональне природокористування, відсутність якісної інфраструктури, низький рівень використання природних ресурсів.

Тому, наукове обґрунтування комплексного розвитку територій, цілісного взаємозв'язку регіональної економіки та екології, раціонального природокористування є актуальним й необхідним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій дав змогу встановити, що проблема нераціонального використання економічного, земельного потенціалу територій знайшла відображення у напрацюваннях сучасних науковців. Зокрема, виокремлено еколого-економічні імперативи реформування земельних відносин в умовах ринку [3]. Досліджено специфіку територіального планування як чинника підвищення рівня капіталізації земель сільських територій [4]. Проаналізовано капіталізації природних ресурсів [5]. Розроблено механізми забезпечення екологічної безпеки аграрного землекористування [6], простежено генезис екологічної безпеки в контексті трансформації земельних відносин [7], обґрунтовано інноваційний еколого-економічний механізм формування раціонального використання і охорони земельних ресурсів [8]. Однак проблема передумови економічного розвитку територій з урахуванням

екологічних факторів є досить широкою і потребує подальшого наукового пошуку.

Мета дослідження. Визначити напрями регіональної еколого-економічної політики, як основи для сталого розвитку держави, підвищення екологічної безпеки та якості життя населення.

Методи дослідження. Теоретичною основою дослідження є класичні положення економіки природокористування, аграрної економіки, екологічного і земельного права, чисельні наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з питань, що пов'язані із сутністю завдань, які вирішуються в роботі. Для досягнення мети у роботі використано: загальнонаукові методи аналізу та синтезу, теоретичного узагальнення та порівняння в процесі визначення основних векторів політики раціонального використання природних ресурсів, що залежить від рівня соціального та економічного розвитку країни.

Результати дослідження та обговорення. Об'єктивною умовою економічного розвитку територій є наявність системи суспільно-економічних відносин, які охоплюють всі сфери виробництва [3,4,6]. Вчені та практики економічний розвиток пов'язують зі зростанням добробуту, доходів населення, поліпшенням якості життя [4,5,6]. В свою чергу, політика щодо раціонального використання природних ресурсів залежить від рівня соціально-економічного розвитку країни. При створенні умов гармонійного розвитку суспільства і природи, який передбачає всебічне задоволення потреб людини, виникають нові соціально-економічні проблеми охорони навколишнього середовища, для вирішення яких основними є природоохоронні та ресурсозберігаючі заходи, покликані зберегти здоров'я та комфорт життя населення. Тому, тенденція зміни показників еколого-економічної системи повинна бути така, щоб створювались умови для збереження природного середовища для сучасного і майбутнього покоління.

Аналізуючи ефективність функціонування еколого-економічної системи необхідно враховувати вплив трьох основних складових: суспільство, життєдіяльність, навколишнє природне середовище.

Суспільство можна охарактеризувати такими показниками: населення – чисельність, розподіл, природний приріст, міграція, зайнятість; підвищення рівня життя, в тому числі збереження якості навколишнього природного середовища; охорона здоров'я – суспільне благополуччя, тривалість життя, акліматизація, адаптація, харчування; умови життя, роботи, відпочинку; просторові форми розселення – район, місто. Із ростом чисельності населення підвищується рівень життя людей, а також вимоги до стану та збереження навколишнього природного середовища.

Охорона здоров'я, збільшення тривалості життя людини, оцінка можливостей адаптації людини до різного навколишнього середовища, забезпечення гідних умов проживання, праці, переміщення, відпочинку – ось основні проблеми гармонійного розвитку суспільства.

Життєдіяльність включає всі аспекти діяльності суспільства, як виробничі (видобуток корисних копалин, обробна промисловість, будівництво, транспорт, сільське господарство, водне) так і невиробничі (сфера обслуговування, освіта, наука, культура, адміністрування, харчування, міське господарство, тощо).

Навколишнє природне середовище, як середовище існування та виробничої діяльності людства, визначає рівень антропогенного впливу на соціально-економічний розвиток суспільства, здоров'я і умови життя, розвиток виробництва і сфери обслуговування. Навколишнє середовище є природнім, або, в залежності від трансформації його людиною, перетвореним.

Суспільство, життєдіяльність, навколишнє природне середовище як компоненти еколого-економічної системи пов'язані між собою.

При вивченні процесів в регіональній еколого-економічній системі, під якою розуміємо організаційне поєднання стійких технічних, економічних, екологічних, біологічних та інших зав'язків на локальній території, необхідно враховувати низку економічних, екологічних, соціальних показників взаємозв'язку суспільства і природи.

Нераціональне використання водних, земельних, лісових та інших ресурсів в нашій країні ставлять перед сучасною наукою і суспільством ряд

надзвичайно гострих проблем, від вирішення яких залежать темпи подальшого зростання економіки та якість природного навколишнього середовища. Аналіз статистичної інформації свідчить про незадовільний санітарно-гігієнічний стан навколишнього середовища майже по усій території України, і зокрема по Рівненській області яку було обрано для дослідження даної проблеми.

За даними Департаменту екології та природних ресурсів Рівненської області, Рівненщина відноситься до регіонів України з помірним рівнем забрудненням довкілля, але з помітно вираженою тенденцією до зростання техногенного навантаження на нього. Основними забруднювачами довкілля Рівненщини є хімічна, деревообробна промисловість, та підприємства з виробництва будівельних матеріалів, машинобудування, житлово-комунальне господарство. [10].

Антропогенне навантаження на навколишнє природне середовище Рівненщини проявляється збільшенням обсягів викидів в атмосферу та скидів у поверхневі води, у накопиченні відходів усіх класів небезпеки.

Особливістю регіону є нерівномірне просторове поширення забруднення, що обумовлено концентрацією промислових підприємств, в основному, в м. Рівне та районних центрах області, а також наявність цілої низки локальних екологічних проблем. Загалом, у 2017 році в області в атмосферне повітря потрапило 9,6 тис. т забруднюючих речовин, що на 5,0 % більше ніж у 2016 році, і нажаль така негативна тенденція спостерігається кожного року.

Також, у поверхневі водні об'єкти скинуто на 3,97 млн. м³ зворотних вод більше ніж попереднього року. Значна частина скидних вод без очистки або недостатньо очищена [9,10].

В усіх галузях економіки області протягом 2017 року утворено 457,7 тис. т відходів I-IV класів небезпеки, що на 255,5 тис. т менше ніж у 2016 році [9,10].

Станом на 01.01.2018 р. до мережі природно-заповідного фонду віднесено 310 територій та об'єктів загальною площею 181,5 тис. га, що складає 9,05 % від загальної площі області, в тому числі 27 об'єктів загальнодержавного

значення площею 64,9 тис. га і 283 об'єкти місцевого значення площею 116,6 тис. га [9,10].

Отже, екологічну ситуацію в області можна охарактеризувати як не стабільну, що є результатом нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу протягом тривалого періоду.

Таблиця 1.

Необхідні заходи з раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища для Рівненської області

<p>Оцінка еколого-економічної ефективності запланованих природоохоронних заходів та їх черговість</p> <p>↓</p> <ol style="list-style-type: none">1. Система заходів, направлених на зниження або усунення негативного впливу антропогенних факторів.2. Оцінка екологічної ефективності природоохоронних заходів.3. Вибір і обґрунтування оптимального варіанта за економічними розрахунками і експертними висновками.4. Стратегічне планування і проектування природоохоронних заходів.5. Впровадження розробок і проектів
<p>Господарсько-економічна і екологічна ефективність природоохоронних заходів; наукове прогнозування.</p> <p>↓</p> <ol style="list-style-type: none">1. Інтегральна оцінка комплексного впливу господарської діяльності на навколишнє природне середовище.2. Оцінка інтегральної економічної та екологічної ефективності природоохоронних заходів.3. Прогноз можливих соціально-демографічних техніко-економічних та інших змін.4. Пріоритетні фактори, які визначають сучасний екологічний стан навколишнього природного середовища .
<p>Характеристика навколишнього природного середовища в сучасному економічному середовищі</p> <p>↓</p> <ol style="list-style-type: none">1. Територія і межі; система управління2. Природно-історичні, соціально-демографічні умови.3. Господарсько-економічні умови.4. Основні фактори антропогенного впливу на навколишнє природне середовище різних галузей економіки регіону.5. Динаміка і якісні характеристики змін у навколишньому природному середовищі.6. Характеристика впливу комплексу локальних природних, техногенних факторів на умови життя та здоров'я населення.

Проблема підвищення ефективності еколого-економічної системи пов'язано з аналізом впливу економіки на навколишнє природне середовище та з проблемами вибору оптимальної стратегії і тактики в управлінні економікою регіону. З цією метою складена блок-схема яка відображає необхідні заходи з раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища для Рівненської області та їх зміст. (табл.1). Вирішення усіх наведених завдань дозволить здійснити системний аналіз функціонування еколого-економічної системи і отримати кількісну оцінку для прийняття управлінського рішення, а також дасть змогу визначити взаємозв'язок між станом екологічної системи та рівнем економіки на сучасному етапі та у майбутньому.

Висновки. На сьогодні антропогенний вплив охоплює глобальні природні процеси, які можуть змінити природні умови, як окремого регіону, так і цілого континенту. Тому сучасна еколого-економічна система використання природних ресурсів має бути орієнтована на використання екологічного потенціалу в інтересах соціально-економічного розвитку регіону і країни в цілому. Очевидно, що має бути сформована єдина державна система розробки та реалізації природоохоронних заходів із можливістю для кожного регіону доповнити її, враховуючи особливості природних, економічних, етнографічних умов. Тому для ефективною державної політики щодо раціонального природокористування та охорони навколишнього природного середовища необхідне розроблення: методичних підходів до вирішення завдань раціонального природокористування і запобігання екологічної кризи в регіонах; методологічних основ стратегічного управління природоохоронною діяльністю в промисловості, сільському господарстві, невиробничій сфері, тощо; теоретико-методологічних засад соціально-економічного розвитку регіонів України у контексті екологічної політики.

Список використаних джерел

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
2. Закон України «Про землеустрій» від 22.05.2003 р. № 858-IV [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15>
3. Дорош Й., Дорош О. Еколого-економічні імперативи реформування земельних відносин в умовах ринку. Землевпорядний вісник. № 3. 2012. С. 30-33.
4. Дорош О. Територіальне планування як чинник підвищення рівня капіталізації земель сільських територій. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. №3-4. 2017. С. 42-48.
5. Капіталізація природних ресурсів:[монографія] / за заг. ред. Хвесика М. А. К. : ДУІЕПСР НАН України. 2014. 268 с.
6. Купінець Л.Є. Екологічна безпека аграрного землекористування: теорія і механізми забезпечення : монографія. Одеса : ІПРЕЕД НАНУ, 2016. 316 с.
7. Купінець Л.Є. Генезис екологічної безпеки в контексті трансформації земельних відносин. Економічні інновації. Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2013. Вип.55. С.221-232.
8. Курильців Р.М. Еколого-економічний механізм формування раціонального використання і охорони земельних ресурсів (на прикладі Львівської області): автореф. дис... канд. екон. наук: 08.08.01. Львів: НЛТУ України, 2006. 20 с.
9. Стратегія розвитку Рівненської області на період до 2020 [Електронний ресурс]/ Режим доступу: <http://www.rv.gov.ua/sitenew/data/upload/photo/8/strategiya.pdf>

10. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Рівненській області в 2017 році. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://menr.gov.ua › files › docs › Reg.report › Rivnenska_dopovid_2016

References

1. Land Code of Ukraine (2001). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

2. The Law of Ukraine "On Land Management"/ Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15>

3. Dorosh Y., Dorosh O. (2012) Ekoloho-ekonomichni imperatyvy reformuvannia zemelnykh vidnosyn v umovakh rynk. [Ecological and economic imperatives of reforming land relations in market conditions]. Land management newsletter. № 3. S. 30-33

4. Dorosh O.(2017) Terytorialne planuvannia yak chynnyk pidvyshchennia rivnia kapitalizatsii zemel silskykh terytorii. [The territorial planning as a factor in raising the level of capitalization of rural lands] Land management, cadastre and land monitoring. №3-4. S. 42-48.

5. Khvesyuk M. A. (2014) Kapitalizatsiia pryrodnykh resursiv: monohrafiia [Capitalization of natural resources]. Kiev. Ukrainy. 268 s.

6. Kupinets L.Y. (2016) Ekolohichna bezpeka ahrarnoho zemlekorystuvannia: teoriia i mekhanizmy zabezpechennia: monohrafiia. [Ecological security of agricultural land use: theory and mechanisms of provision: monograph] Odesa. 316 s.

7. Kupinets L.Y. (2013) Henezys ekolohichnoi bezpeky v konteksti transformatsii zemelnykh vidnosyn. [The genesis of ecological security in the context of the transformation of land relations]. Economic innovation. Odesa. Ukrainy, Vyp.55. S.221-232.

8. Kuryltsiv R.M.(2006) Ekoloho-ekonomichni mekhanizm formuvannia ratsionalnoho vykorystannia i okhorony zemelnykh resursiv (na prykladi Lvivskoi oblasti): avtoref. dys... kand. ekon. nauk: 08.08.01. [Ecological and economic

mechanism of formation of rational use and protection of land resources (on the example of Lviv region] Lviv. Ukrainy, 20 s.

9. Development strategy of Rivne region till 2020. Available at:

<http://www.rv.gov.ua/sitenev/data/upload/photo/8/strategiya.pdf>

10. Report on the state of the environment in Rivne region in 2017. Available at: https://menr.gov.ua/files/docs/Reg.report/Rivnenska_dopovid_2016

Kupriyanchik I., Kolisnyk G.

PREREQUISITES FOR ECONOMIC DEVELOPMENT OF TERRITORIES TAKING ACCOUNT OF ECOLOGICAL FACTORS

The problem of the irrational use of the economic, land potential of the territories, the inefficient use of natural resources is considered, and the need for the integrated development of territories, the integral relationship of the regional economy and ecology, and rational nature management, especially in modern conditions, is substantiated.

It has been determined that the policy of rational use of natural resources depends on the level of socio-economic development of the country and the change of indicators of the ecological and economic system should ensure preservation of the natural environment for the present and future generations.

It is proved that for the effective functioning of the ecological and economic system it is necessary to take into account the influence of three main components: society, life, environment.

It is indicated that the problem of improving the efficiency of the ecological and economic system is associated with the analysis of the impact of the economy on the environment and with the problems of choosing the optimal strategy and tactics in managing the economy of the region. To this end, a block diagram has been drawn up reflecting the necessary measures for the rational use of natural resources and environmental protection at the regional level and their content, as well as the directions of the regional environmental and economic policy, as the basis for

sustainable development of the state, improving environmental safety and quality of life of the population.

Keywords: *economic development, environmental factors, ecological and economic systems, socio and economic development.*

Куприянчик И.П., Колесник Г.Н.

ПРЕДПОСЫЛКИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ С УЧЕТОМ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ

Рассмотрена проблема нерационального использования экономического, земельного потенциала территорий, неэффективного использования природных ресурсов и обоснована необходимость комплексного развития территорий, целостного взаимосвязи региональной экономики и экологии, рационального природопользования особенно в современных условиях.

Отмечено, что политика рационального использования природных ресурсов зависит от уровня социально-экономического развития страны и изменение показателей эколого-экономической системы должна обеспечивать сохранение природной среды для настоящего и будущего поколений.

Доказано, что для эффективного функционирования эколого-экономической системы необходимо учитывать влияние трех основных составляющих: общества, жизнедеятельности, окружающей природной среды.

Обозначено, что проблема повышения эффективности эколого-экономической системы связана с анализом влияния экономики на окружающую среду и с проблемами выбора оптимальной стратегии и тактики в управлении экономикой региона. С этой целью составлена блок-схема отражающая необходимые меры по рациональному использованию природных ресурсов и охраны окружающей среды на региональном уровне и их содержание, а также определены направления региональной эколого-экономической политики, как основы для устойчивого развития государства,

повышения экологической безопасности и качества жизни населения.

Ключевые слова: *экономическое развитие, экологические факторы, эколого-экономические системы, социально-экономическое развитие.*